

A. A. VAN BEMMELEN.

DOOR

F. E. BLAAUW.

In den vroegen morgen van den 8sten Januari 1897 overleed plotseling in zijne woning in de Diergaarde te Rotterdam, ADRIAAN ANTHONI VAN BEMMELEN, na gedurende dertig jaar het ambt van directeur aldaar te hebben bekleed.

Hij was 3 November 1837 te Almelo geboren en had het ongeluk al spoedig zijn vader te verliezen, waarna zijne moeder zich met hem te Leiden ging vestigen. In deze oude akademiestad, beroemd door hare musea en niet het minst door haar museum van natuurlijke historie: de schepping van TEMMINCK, het lievelingskind van SCHLEGEL, werd VAN BEMMELEN opgevoed en verkreeg hij de veelzijdige ontwikkeling op natuurhistorisch gebied die hem kenmerkte.

Van kind af aan was de zoölogie zijne lievelingsstudie en zoowel aan de practijk als aan de theorie van die wetenschap is zijn geheele leven gewijd geweest.

Klein van gestalte doch ijzersterk van gestel, spierkrachtig zooals zelden voorkomt, was hij als jongeling groot liefhebber van jacht en alle lichaams oefeningen. De omstreken van Leiden waren toen zijn voornaamste arbeidsveld, waar hij zijn voordeel wist te doen met alles wat de natuur hem te zien gaf en talrijk zijn de exemplaren van de Nederlandsche fauna, waarmede hij het Leidsche museum verrijkt heeft.

Hij geraakte dan ook spoedig in vriendschappelijke verhouding met TEMMINCK, den toenmaligen directeur, met SCHLEGEL, die toen conservator was en met de overige ambtenaren, die hem al spoedig, alhoewel hij

vooreerst geen officieele aanstelling kreeg, in het museum aan het werk zetten. Buitendien volgde VAN BEMMELEN gedurende de jaren 1848—50 de colleges in de plantkunde, ontleed- en natuurkunde van den mensch, zoölogie, anthropologie, physica en chemie, respectievelijk gegeven door de professoren DE VRIEZE, HALBERTSMA, J. VAN DER HOVEN, RIJKE en VAN DEN BOON MESCH.

Dat hij bij genoemde professoren gunstig was aangeschreven, bleek later uit de warme aanbevelingen die zij hem gaven, toen er sprake was van eene wetenschappelijke onderzoeksreis voor het gouvernement naar Nederlandsch Indië, waartoe VAN BEMMELEN zich had aangemeld. Professor DE VRIEZE o. a. schreef »den genoemden heer A. A. VAN BEMMELEN aan te bevelen aan alle beoefenaars en bevorderaars van wetenschappen als iemand van wiens vlijt en geestdrift voor het onderzoek der natuur men de gunstigste verwachtingen mocht voeden.»

Ongelukkig heeft VAN BEMMELEN zijn driemaal gemaakt plan om deel uit te maken van eene rijksonderzoekingsreis in de koloniën door verschillende omstandigheden niet zien verwezenlijken, zoodat zijn werkkring zich in hoofdzaak tot Nederland beperkt heeft.

Op den 1sten Juli 1859 werd hij benoemd tot 2^{den} assistent aan het rijksmuseum van natuurlijke historie te Leiden en op 1 Januari 1865 tot 1sten assistent.

Dat VAN BEMMELEN een groot aandeel had in SCHLEGEL's werk, *Museum d'histoire naturelle*, Tome I—III, alsmede in zoovele werken van dezen beroemden zoöloog, blijkt uit de nagelaten correspondentie, terwijl Dr. OTTO FINSCH in de voorrede zijner voortreffelijke monographie »*Die Papageien*» zegt: »Zum Schluss möge mir mein lieber Freund und früherer College am Leidener Reichsmuseum Herr A. A. VAN BEMMELEN gestatten ihm den aufrichtigsten Dank öffentlich auszusprechen für die wichtigen Aufschlüsse über einzelne Arten und Exemplare des Leidener Museums.»

Hoewel VAN BEMMELEN, zich voornamelijk toelegde op de studie der ornithologie, zoo was toch het geheele dierenrijk zijn arbeidsveld, waarbij hem zijn sterk geheugen uitstekende diensten bewees.

Als bewijs van zijne veelzijdige ontwikkeling op dierkundig gebied moge het bijgaande lijstje zijner publicaties volgen:

De Ibis. Jb. N. A. M. 1854.

Over Fossiele Zoogdieren. Jb. N. A. M. 1855.

Enige waarnemingen over het trekken van insecten. *Alg. Konst en Letterbode*. 1855.

Bijdrage t. d. kennis onzer inlandsche diernamen. Bouwst. voor eene fauna van Nederland 1856.

De vogels aan het strand der Noordzee. Jb. N. A. M. 1856.

Waarnemingen over het trekken van insecten. Hand. der N. Ent. Ver. 1856.

De beruchte N. Amerikaansche trekduif. Jb. N. A. M. 1857.

De Speelvogels. Jb. N. A. M. 1858.

Over de Gorilla. Jb. N. A. M. 1859.

Lijst der tot heden in de Nederlanden waargenomen kruipende dieren. Bouwst. v. e. f. v. Ned. 1862.

Lijst der zoogdieren tot heden in den wilden staat in Nederland waargenomen. Bouwst. v. e. f. v. Ned. 1864.

Aanvulling der mededeelingen over de zoogdieren, vogels en kruipende dieren. Bouwst. 1866.

Lijst van de visschen in Nederland waargenomen. Bouwst. 1866.

De pestvogels. Jb. N. A. M. 1867.

Jaarbericht van de Rott. Diergaarde. 1870—72.

Fortpflanzungen des gemeinen Pelikans, *Pelicanus onocrotalus*, in Gefangenschaft. Zool. Garten XIII. 1873.

Over Cydippe en Ligula. Tijdsch. N. D. V. 1875.

Eschara uit Zeeland. T. N. D. V. 1875.

Argulus foliaceus op *Gasterosteus aculeatus*. T. N. D. V. 1876.

Notes sur le jardin zoologique de Rotterdam. L'Acclimatation. 1876.

Een en ander over in ons land waargenomen vogels. T. N. D. V. 1879.

Over de hamster en de relmuis. T. N. D. V. 1881.

Phoca foetida aan onze kust gevangen. T. N. D. V. 1881.

Over een groot mierennest en het trekken van insecten. T. Ent. Ver. V en VI.

Over inlandsche insectennamen. T. Ent. Ver. IX.

Toxodera denticulata Sew. (Phasmide uit O. Indië.) T. Ent. V. XXII.

In 1864 maakte VAN BEMMELN met zijn vriend FINSCH een reis naar Silezië en bezocht bij die gelegenheid de meeste Deutsche musea en dierentuinen. Op die reis geraakte hij in persoonlijke kennis met velen der Deutsche zoölogen met wie hij steeds, even als met andere buitenlandsche natuurkundigen, gedurig in correspondentie was.

Onder de Nederlanders van beteekenis met wie VAN BEMMELN veel omgegaan heeft, vindt men o. a. de namen van HARTING, DONDERS, TEMMINCK, J. VAN DER HOEVEN, VAN MUSSCHENBROEK, WESTERMAN en VAN WICKEVOORT CROMMELIN.

De betrekking van 1sten assistent aan het museum vervulde VAN BEMMELN slechts korten tijd. In December 1866 toch werd hij benoemd tot directeur der Rotterdamsche diergaarde, welke benoeming hij aannam, zoodat hij kort daarop eervol ontslag aanvraagde uit 's lands dienst, welk ontslag hem met 15 Januari 1867 verleend werd.

Waarschijnlijk had hij nog gedurende het laatste jaar, dat hij aan het museum verbonden was, het plan gemaakt tot het uitzenden van een onderzoekingsreiziger naar West-Afrika, vooral de goudkust, in verbinding met FINSCH en BREHM. In 1868 ten minste, werd een zekere MAX SINTENIS op kosten van genoemde heeren met deze missie belast. Deze expeditie leverde helaas slechts weinig op.

In de Rotterdamsche diergaarde volgde hij als directeur op den vermaarden dierentemmer MARTIN, die, nadat hij jaren lang Europa in spanning had gehouden over den dag, die hem tot het slachtoffer van een zijner leeuwen zou maken, alle berekeningen had teleurgesteld en het minder gevaarlijke ambt van diergaarde-directeur had aanvaard.

Dat VAN BEMMELEN bij het aanvaarden van zijn taak niet alles onverbeterlijk vond en aan het werk van den ex-dierentemmer wel eens iets moest veranderen zal men licht begrijpen.

Hij stuitte op moeielijkheden van allerlei aard en slechts zijn zelfbewust volharden in wat hij zich had voorgenomen, heeft hem er in doen slagen de diergaarde in de goede richting te sturen en te doen ontwikkelen tot wat zij thans is.

VAN BEMMELEN zelf schreef over die moeielijkheden in het jaarbericht der Rotterdamsche Diergaarde: »Die bezwaren waren mij een prikkel te meer om te volharden, ik nam het besluit om met vasten wil en kalmen moed te trachten alle moeielijkheden te overwinnen en van mijne zijde alles aan te wenden wat den bloei dezer reeds zoo ontwikkelde en beroemde diergaarde zou kunnen bevorderen.»

Onder de vele gebouwen of inrichtingen die gedurende zijn directeurschap in de Diergaarde verzezen zijn, moge in de eerste plaats vermeld worden de in 1867 gebouwde kunstmatige rotspartij, waarop o. a. de Indische antilopen, mouflons en yaks hunne verblijven aangelegd kregen.

Verder ontstond in 1870 de groote steltloopervolière $50 \times 24 \times 9$ M. in afmeting, eene der beste inrichtingen van dien aard en die ook later bijv. in den zoölogischen tuin te Londen werd nagebouwd.

Deze volièrte vormt niet alleen uit zich zelf met haar talrijke bewoners een hoogst aantrekkelijk beeld, maar ook verkrijgt men, doordat eene kolonie wilde reigers zich in de boomen, die de volièrte tot achtergrond dienen, gevestigd heeft, een geheel, dat men zelden elders in het midden van eene drukke stad zal vinden.

Tegenover deze steltloopervolière bevindt zich het vogelhuis, eveneens door VAN BEMMELEN gesticht, terwijl in de laatste jaren nog

een fraaie reeks volièrès voor roofvogels en een roofdierengalerij zijn verzezen.

Wat betreft de plantenkassen, zoo is ook daar veel gedaan en getuigen de zoogenaamde flora serre, de palmenkas, en vooral ook de victoriakas met haar prachtige waterplanten, dat de botanie niet vergeten werd.

Verder wordt gezorgd door een monumentaal restauratiegebouw en een zich daarbij bevindenden muziektempel, waarin voortreffelijke concerten gegeven worden, dat ook het minder zoölogisch of botanisch ontwikkeld publiek toch zijn zoo gewaardeerde bijdragen aan de diergaarde blijft schenken.

Wat betreft het innerlijke bestuur der diergaarde, dus speciaal het personeel, ook daar heeft hij met succes gewerkt.

Gedurende 30 jaar aan het hoofd van ongeveer vijftig hoogere en lagere beambten, heeft hij steeds met vaste hand doch met rechtvaardigheid weten op te treden. Voor zijn personeel was hij de algemeene toevlucht, waar deze of gene in de knel geraakt was of in moeilijke omstandigheden zich bevond.

Het pensioenfonds voor de bedienden is onder zijn directeurschap gesticht.

Toen in 1892 zijn 25jarig verblijf in de diergaarde herdacht werd, bleek het ten duidelijkste hoezeer hij algemeen bemind werd en toen hij dit jaar grafwaarts gedragen werd, getuigde menige traan van wat aan hem werd verloren.

VAN BEMMELEN was medeoprichter der Dierkundige Vereeniging en daarvan 17 jaar voorzitter. Hij was lid van het Bataafsch Genootschap te Rotterdam, eerelid der Rotterdamsche diergaarde, lid van het Zeeuwsche Genootschap der Wetenschappen te Middelburg, eerelid van het Kon. Zoöl. Bot. Genootschap van acclimatatie te 's Gravenhage, eerelid der Kon. Ned. Tuinbouwmaatschappij Linnaeus te Watergraafsmeer, eerelid van het Kon. Zoöl. Gen. Natura Artis Magistra te Amsterdam, terwijl twee vogels (een Criniger en een Porphyrio) en een vledermuis uit Liberia de eer genieten naar VAN BEMMELEN genoemd te zijn.

In Februari 1891 werd hij door de Akademie van Wetenschappen namens de regeering uitgenoodigd om als Nederlandsch afgevaardigde naar het ornithologisch congres te Buda-Pest te gaan.

Daar de regeering echter geen subsidie gaf, vond VAN BEMMELEN deze eer wel wat kostbaar en ging niet.

Ook in het buitenland werd VAN BEMMELEN hoog geschat. Zoo werd hij bijv. met dr. BODINUS, vroeger directeur der diergaarde te Berlijn en met dr. M. SCHMIDT, toenmaals directeur der zoölogischen tuin te Frankfort, henoemd tot eene commissie voor advies bij de oprichting van een zoölogischen tuin te Elberfeld.

Hij was corresponding-member of the Zoöl. Society te Londen, corresponderend lid der Sociedad Mexicana de Historia Naturalis te Mexico, eerlid der Zoöl. tuin te Dresden, enz.

Alle dierkundigen vonden bij VAN BEMMELEN steeds eene goede ontvangst en menigeen zal, aan hem denkend, steeds het beeld zien verrijzen van zijn nauw, met boeken overvuld kantoortje, waarin hij zooveel jaren heeft doorgebracht en waar het zóó vol was, dat het dikwijls onmogelijk was hem te bereiken zonder tegen een stapel boeken of papieren aan te stooten.

Ook dit kantoortje behoort tot de geschiedenis en het ruime practisch ingerichte gebouw, dat de oude lokalen heeft vervangen en waarin zijne vrienden VAN BEMMELEN in het laatste jaar met zooveel genoegen den scepter zagen voeren, heeft zijne schatten van geleerdheid thans te ontsluiten voor zijn opvolger Dr. J. BÜTTIKOFER, vroeger conservator aan 's rijksmuseum van natuurlijke historie te Leiden; en dit kan zonder vrees geschieden, zij zijn in goede handen!

VAN BEMMELEN huwde in 1855 met zijne nicht GEORGINA SERRURIER, uit welk huwelijk hij drie dochters had. Weduwnaar geworden, huwde hij in 1893 ten tweede male met ANNA KLOPPERT, weduwe van den kapitein ter zee THEODOOR GOBÉE, welke hem overleeft.

's Graveland 1897.